

Přednáška 2. března 2008, Čestmír Ondráček

Vážené dámy, vážení pánové

Dovolte mi, abych Vás ve svém příspěvku seznámil s problematikou vzniku a vyhlášení lokalit Natura 2000 v České republice, podrobněji se pak budu věnovat lokalitám v Krušných horách – zejména v oblasti našeho projektu Interreg.

Ochrana přírody má v České republice dlouhou tradici. Osvícení majitelé feudálních panství chránili z nejrůznějších důvodů pozoruhodné lokality, přírodní zvláštnosti či místa s hojným výskytem lovné zvěře. Zpočátku byly chráněny zejména lesy (staré porosty či bizarní lesy), někdy i šelmy.

Za takové první ochranné snahy můžeme považovat nařízení knížete Adama Schwarzenberga z roku 1721 k ochraně medvědů na Šumavě. V roce 1800 vydal podobné nařízení i Josef Schwarzenberg.

Naprosto výjimečným činem bylo nařízení ochrany dvou pralesovitých porostů v Novohradských horách. Toto nařízení vydal v roce 1838 hrabě Jiří Augustin Buquoy a pralesy Hojná voda a Žofínský prales (*) se tak staly nejstaršími rezervacemi v Evropě. O 20 let později, v roce 1858, zřídil na svém šumavském panství kníže Jan Schwarzenberg další pralesní rezervaci Boubínský prales.

Velkou zásluhu na zachování cenných přírodovědných lokalit na přelomu 19. a 20. století měly různé dobrovolné přírodovědné, vlastivědné a okrašlovací spolky.

V severozápadních Čechách patří k nejstarším chráněným územím Bílé stráně u Litoměřic. V roce 1929 je vykoupil německý okrašlovací spolek, který tak zabránil jejich zalesnění. Vrch Raná v Českém středohoří byl v roce 1936 městem Louny vyhlášen městskou rezervací.

V 19. a na počátku 20. století nikoho ani nenapadlo chránit v Krušných horách nějaká rašeliniště nebo louky. Na rašeliniště se pohlíželo jako na ložiska surovin (*) (asi jako dnes na sloje hnědého uhlí), byl to zdroj paliva, z rašeliny se vyráběly různé předměty. Horské louky byly až do 2. poloviny 20. století využívány tradičním způsobem – ruční kosení, pastva – a druhy rostlin, které jsou dnes vzácné, se hojně vykytovaly po celých horách. Podle očitých svědků se ještě před 50 lety na téměř všech loukách v Krušných horách nad Chomutovem vyskytovaly tisíce vstavačů různých druhů.

K nejstarším chráněným územím na české straně Krušných hor patří rašeliniště Haar (*), rezervací bylo vyhlášeno v roce 1931, a Velké jeřábí jezero (*), rezervací bylo vyhlášeno v roce 1933. V SV části Krušných hor patří k nejstarším chráněným územím Novodomské rašeliniště (*) (1967).

Stát převzal péči o přírodu až v polovině padesátých let 20. století. První zákon o státní ochraně přírody byl vydán v roce 1956. Zde byly poprvé vyjmenovány chráněné druhy rostlin a živočichů a vymezeny jednotlivé kategorie chráněných území. Tyto právní normy umožňovaly pouze konzervaci stávajícího stavu lokalit, ne však jejich aktivní ochranu a vývoj. Ke změně došlo až přijetím nového zákona o ochraně přírody a krajiny v roce 1992. Nový zákon prosadil aktivní přístup k ochraně přírody, např. zpracování plánů péče, monitoring populací chráněných druhů, řízené managementové zásahy, dobrovolní ochránci přírody se změnili na Stráž ochrany přírody (*), apod.

Do roku 2002 byla v okrese Chomutov vytvořena reprezentativní síť chráněných území o celkové rozloze 15 272 ha.

Ještě před vstupem do Evropské unie se Česká republika zavázala vytvořit novou soustavu chráněných území evropského významu, zvanou NATURA 2000 - tzv. „ptačí oblasti“ (SPA) a evropsky významné lokality (EVL/FFH).

V rámci příprav ČR na vytvoření soustavy Natura 2000 probíhalo v letech 2001 až 2004 celoplošné mapování krajiny, vybraných rostlin a živočichů.

Odborné podklady vytvářela Agentura ochrany přírody a krajiny (AOPK ČR) ve spolupráci s odbornými institucemi a jednotlivci. Mapování v SZ Čechách se z počátku potýkalo s celou řadou problémů:

- Mapování Natura 2000 bylo organizováno po krajích. Území Krušných hor (i našeho projektového území) je rozděleno do dvou krajů: SV část – Ústecký kraj, JZ část Karlovarský kraj.
- V Ústeckém kraji zpočátku chyběl krajský koordinátor a v jeho funkci se vystřídal více osob.
- Bylo málo terénních pracovníků – mapovatelů, pracovali i nezkušení bez potřebných znalostí.
- Špatně byl nastaven také systém odměn – vyšší odměnu dostali ti, kteří pracovali v lepším terénu, proto se někteří mapovatelé snažili své území vylepšovat
- Na mapování bylo málo času, protože bylo nutno dodržet závazný termín.

Vyhlašování ptačích oblastí probíhalo na přelomu roku 2004/2005.

Již začátkem roku 2005 předložila AOPK návrh území EVL (v ČR celkem cca 800 lokalit). Tento návrh byl schválen vládou ČR a navržené lokality se staly součástí tzv. „národního seznamu“. V té době ještě chyběly podklady přibližně k pětině území ČR (např. k velké části Krušných hor, zejména k jejich SV části). Proto, když byl tento národní seznam zaslán do Bruselu k projednání a schválení evropskou komisí, putovaly zároveň s ním i požadavky různých nevládních organizací na jeho doplnění. Podle očekávání byl národní seznam EVL vrácen do ČR s požadavkem na doplnění.

Současná situace:

- na doplnění národního seznamu EVL je v rámci ČR navrženo více než 267 nových lokalit (jen v SV Krušných horách se jedná o 5 nových lokalit o výměře téměř 18 000 ha)

- návrhy nových lokalit byly nejprve projednávány s krajskými úřady – některá nová území nebyla krajskými úřady doporučena, jinde došlo k jejich omezení
- KÚ zároveň vznáší připomínky i k původním lokalitám v národním seznamu – i zde dochází k úpravám hranic (k jejich zmenšování)
- Důvody, proč KÚ odmítá některé původní i nově navrhované lokality, jsou: **odborné** (některé lokality byly navrženy bez dostatečných znalostí terénu nebo na základě špatného mapování, často ve spěchu apod.); **konceptní** (krajský úřad zpracoval celkovou koncepci ochrany přírody – musí chránit nejen evropsky významné druhy a biotopy, ale i druhy a biotopy národně významné) a **finanční** (náklady na vyhlášení – zaměření lokalit zapsaných národního seznamu EVL činí podle odhadu 150 mil Kč, cca 5 mil Eur).

Natura 2000 a Krušné hory – se zvláštním zřetelem k projektovému území

V Krušných horách tvoří soustavu Natura 2000 celkem dvě ptačí oblasti (ptačí oblast Východní Krušné hory – cca 16 300 ha a ptačí oblast Novodomské rašeliniště – Kovářská – cca 16 000 ha; obě jsou vyhlášeny v SV části pohoří, v Ústeckém kraji. Částečně do oblasti Krušných hor zasahuje i ptačí oblast Doupovské hory – cca 2 000 ha) .

V Krušných horách je vyhlášeno 11 EVL (a částečně sem zasahuje i EVL Doupovsko) o celkové výměře téměř 20 000 ha, z toho 3 (o celkové výměře 12 500 ha) se rozprostírají v Karlovarském kraji, zbývající v Ústeckém kraji. Na doplnění soustavy EVL (FFH lokalit) je navrhováno dalších 5 lokalit o celkové výměře cca 18 000 ha, všechny v Ústeckém kraji.

Přehled a charakteristika EVL v projektovém území

1. Krušnohorské plató

Rozloha 7602,70 ha

Skládá se ze dvou částí (celková výměra činí 11 779,9 ha), na území projektu spadá celá jeho V část.

Rozkládá se mezi obcemi Boží Dar, Abertamy a Potůčky. Jádrem oblasti je NPR Božídarské rašeliniště. Jedná se o rozsáhlý komplex aktivních rašelinišť, rašelinných lesů, acidofilních smrčín, pramenišť, rašelinných a podmáčených luk, smilkových luk a horských květnatých luk. Území je význačné výskytem velkého množství zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů, význačný je i výskyt střevlíka Ménetriesova.

Vyskytuje se zde např. rozchodník huňatý (*Sedum villosum*, Behaarte Fetthenne), ostřice šlahounovitá (*Carex chordorrhiza*, Fadenwurzelige Segge), všivec bahenní (*Pedicularis palustris*, Sumpf-Läusekraut), úrazník skalní (*Sagina saginoides*, Alpen-Mastkraut), oměj šalamounek (*Aconitum plicatum*, Blauer Eisenhut). Hojná je bříza trpasličí (*Betula nana*, Zwerg-Birke), šicha černá (*Empetrum nigrum*, Gemeine Krähenbeere), zdrojovka potoční (*Montia hallii*, Quellkraut, Bach-Quellkraut) aj.

2. Na loučkách

Rozloha 1 015,12 ha

Jedná se o rašeliniště, rašelinné lesy a louky mezi obcí Výsluní a VN Přísečnice. Význačný je zejména souvislý porost borovice blatky (*Pinus rotundata*, Haken-Kiefer). Dále se zde vyskytuje např. šicha černá (*Empetrum nigrum*, Gemeine Krähenbeere), klikva bahenní (*Oxycoccus palustris*, Moosbeere), prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*, Breitblättriges Knabenkraut) a prstnatec Fuchsův (*D. fuchsii-maculata*, Geflecktes Knabenkraut) aj. Z ptáků zde byl zaznamenán např. tetřívka obecná (*Tetrao tetrix*, Birkhuhn), chřástal polní (*Crex crex*, Wiesenschnarrer), čáp černý (*Ciconia nigra*, Schwarzer Storch) aj.

3. Podmílesy

Rozloha 237,56 ha

Lokalita se vyskytuje v údolí Podmíleského potoka mezi Domašínem a Louchovem.

Významný je zejména souvislý lužní les s bohatým bylinným podrostem a přilehlé květnaté louky. Ze vzácných rostlinných druhů se zde vyskytuje např. prstnatec bezový (*Dactylorhiza samicina*, Holunder-Knabenkraut) a koniklec luční český (*Pulsatilla pratensis subsp. bohemica*, Wiesen-Küchenschelle) – jediná lokalita na české straně Kušných hor.

4. Louky pod Louchovem

Rozloha 57,64 ha

Louky a pastviny u obce Louchov. Zaznamenány zde byly smilkové louky, vzácně se zde vyskytuje i prstnatec bezový (*Dactylorhiza samicina*, Holunder-Knabenkraut)

Hranice lokality se budou muset ještě přehodnotit

5. Louky u Volyně

Rozloha 54,06 ha

Louky a pastviny jv. od Volyně.

Jedná se sice o krajinářsky velmi zachovalou lokalitu, která však nesplňuje náročná kritéria a pravděpodobně bude vyřazena z národního seznamu.

6. Novodomské a Polské rašeliniště

Rozloha 2 510,60 ha

Rozsáhlý komplex rašelinišť s největším souvislým porostem borovice rašelinné (*Pinus x pseudopumilio*, Zwerg-Kiefer) ve střední Evropě. Skládá se ze tří samostatných částí. Lokalita zahrnuje např. rašeliniště Pod Jelení horou

(Haasberger Moor), Pod Novoveským vrchem (Hochmoor am Glasberg), Polské rašeliniště (Polakenheide), Jezerní a Načetínské rašeliniště (Seehaide, Keilheide), Bezejmenné rašeliniště (Unbenanntes Moor) aj.

Vyskytuje se zde řada chráněných druhů rostlin, hojný je rojovník bahenní (*Ledum balustre*, Sumpf-Porst, Wilder Rosmarin, Mottenkraut), kyhanka sivolistá (*Andromeda polifolia*, Polei-Gränke, Rosmarinheide), šicha černá (*Empetrum nigrum*, Gemeine Krähenbeere), rosnatka okrouhlolistá (*Drosera rotundifolia*, Rundblättriger Sonnentau). Vzácně se zde vyskytuje i ostřice bažinná (*Carex limosa*, Schlamm-Segge), zdrojovka potoční (*Montia hallii*, Quellkraut, Bach-Quellkraut) aj.

Pravidelně zde hnízdí tetřívka obecná (*Tetrao tetrix*, Birkhuhn), vyskytuje se zde zmije obecná (*Vipera berus*), čáp černý (*Ciconia nigra*, Schwarzer Storch), krkavec velký (*Corvus corax*, Kolkrabe), jeřábek lesní (*Bonasa bonasia*, Haselhuhn) aj.

7. Údolí Hačky

Rozloha 147,25 ha

Niva potoku Hačka od pramene po severozápadní okraj Chomutova.

Chráněn je přirozený tok potoka a navazující lesní porosty v nivě a na stráních s charakteristickým bylinným podrostem. Vyskytuje se zde např. bledule jarní (*Leucojum vernum*, Frühlings-Knotenblume), kosatec sibiřský (*Iris sibirica*, Sibirische Schwertlilie), vrba plazivá (*Salix repens*, Kriech-Weiden) aj. Celkový ráz lokality je však poškozen výstavbou nové silnice Chomutov – Hora sv. Šebestiána.

Hranice této lokality budou ještě upravovány.

8. Bezručovo údolí

Rozloha 1 378,72 ha

Nachází se v údolí Chomutovky a jejích přítoků

Bezručovo údolí je jedno z nejdelších a nejkrásnějších údolí Krušných hor. Zajímavé je rozdělení porostů: horská květena na dně údolí a teplomilná květena na stráních.

Významné jsou zejména rozsáhlé komplexy přirozených lesů. Vyskytuje se zde např. koniklec otevřený (*Pulsatilla patens*, Finger-Küchenschelle), prstnatec bezový (*Dactylorhiza samicina*, Holunder-Knabenkraut), mléčivec alpský (*Cicerbita alpina*, Alpen-Milchlattich), měsíčnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*, Ausdauerndes Silberblatt, Mondviole), pérovník pštrosí (*Matteuccia struthiopteris*, Deutscher Straussenfarn), lilii zlatohlávek (*Lilium mahagon*, Türkenbund-Lilie, Goldwurz), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*, Gemeiner Seidelbast) aj. Vzácně i zběhovec jehlancovitý (*Ajuga pyramidata*, Pyramiden-Günsel), zimostrázek alpský (*Chamaebuxus alpestris*, Alpen-Zwergbuchs) aj.

9. Doupovské hory

Rozsáhlá lokalita cca 12 500 ha (z toho cca 2 700 ha leží na území společného projektu).

Rozkládá se podél hranic vojenského prostoru mezi Kadaní a Karlovými Vary. Komplex zachovalých lesních, lesostepních a lučních biotopů s výskytem mnoha druhů chráněných rostlin a živočichů.

Unikátní je výskyt tří druhů vzácných plazů v území (užovka stromová, užovka podplamatá, ještěrka zelená). Nacházejí se zde nejbohatší populace koniklece otevřeného (*Pulsatilla patens*, Finger-Küchenschelle) v České republice.

10. Klínovecké Krušnohoří

Rozloha 2098.42 ha.

Rozkládá se v pásu v nejvyšších polohách Krušných hor mezi Klínovcem, Měděncem a Kovářskou. Chráněny jsou zejména horské smrčiny a rašelinné biotopy s charakteristickou květenou a faunou. Velká část je vymezena jako

RAMSAR. Zachovalá společenstva pramenišť a horských květnatých luk s řadou kriticky a silně ohrožených druhů rostlin a živočichů.

Vyskytuje se zde papratka alpínská (*Athyrium distentifolium*, Alpen Frauenfarn), běloprstka bělavá (*Leucorchis albida*, Weisszunge), hořeček zahořklý (*Gentianella amarella*, Bitterer Enzian), několik druhů plavuníků (*Diphasiastrum* sp., Flachbärlapp), lilie cibulkonosná (*Lilium bulbiferum*, Feuer-Lilie) aj.

Již jen velmi stručně se zmíním o ostatních EVL v Krušných horách

Karlovarský kraj

Krušnohorské plato - Z část

Rozloha cca 4 200 ha.

Rozsáhlý komplex mimořádně zachovalých živých rašelinišť, rašelinných smrčín a horských luk u obce Přebuz. Jádrem je NPR Velký močál a NPR Velké Jeřábí jezero s výskytem vzácných druhů, např. rosnatky anglické (*Drosera anglica*, Langblättriger Sonnentau), blatnice bahenní (*Scheuchzeria palustris*, Sumpf-Blasenbinse) a mnoho dalších.

Rudné

Rozloha cca 444 ha.

Základ území tvoří mokřadní a podmáčené horské sečené louky, přechodová rašeliniště a acidofilní smrčiny.

Vysoká Pec

Rozloha 210 ha

druhově bohaté smilkové louky na silikátových podložích v horských oblastech (a v kontinentální Evropě v podhorských oblastech), rašelinný les, evropská

suchá vřesoviště, přechodová rašeliniště a třasoviště, acidofilní smrčiny, horské sečené louky

Ústecký kraj

Jezerka

Rozloha 139,67 ha

Nalézá 1,5 km jz. od zámku Jezeří a 4 km sv. od města Jirkova.

Je to komplex zachovalých přirozených smíšených listnatých lesů (doubřav, bučin, suťových lesů) na prudkých svazích. Významná entomologická lokalita.

Navržené do 2. vlny

Východní Krušnohoří

Rozloha 17 044 ha

Rozsáhlý komplex typické lesní i nelesní vegetace východní části svahů Krušných hor. Jedná se zejména o bučiny, doubravy, dubohabřiny, suťové lesy, vzácně i rašeliniště a luční společenstva. Rozprostírá se od Jirkova až po Ústí nad Labem.

Grünwaldské vřesoviště

Rozloha 130 ha

Jedná se o tři rašelinné biotopy (Grünwaldské vřesoviště, Velké tokaniště a Malé tokaniště) propojené nivou Flájského potoka a jeho přítoků jižně od obce Moldava .

Horní Moldava

Rozloha 270 ha

Území západně od obce Moldava (mezi obcí a státní hranicí)

Rozsáhlé sečené louky a extenzivně využívané pastviny představující reprezentativní ukázkou mezofilních a podmáčených horských luk.

Rašeliniště U jezera - Cínovecké rašeliniště

Rozloha 106 ha

Komplex dvou rašelinišť mezi Cínovcem a Mikulovem. Mimořádně zachovalé otevřené vrchoviště s hojným výskytem rosnatky okrouhlolisté (*Drosera rotundifolia*, Rundblättriger Sonnentau).

Olšový potok

Rozloha 369 ha

Toto území se rozkládá podél Olšového potoka (mezi Tisou a Petrovicemi) a tvoří přirozenou hranici mezi Krušnými horami a oblastí Labských pískovců.